

ного соседа „Да, извольте ли видеть,“ объяснил рыжий. „сегодня утром в грибоедовском зале голову покойника стащили из гроба“ (Булгаков). – „*Ráče vedieť*,“ vysvetľoval ryšavec, „dnes ráno v gríbojedovskej sále potiahli nebožtíkovi z truhly hlavu“. Lexikálnosémantická analýza slovies *vidieť*/видеть ukázala, že najmenešie odchýlky v sémantickej štruktúre daných slovies sa vyskytujú pri realizácii ich základných (perceptívnych) významov. S ďalším významovým posunom smerom ku kognitívnej sfére boli sémantické rozdiely v štruktúre týchto slovies evidentnejšie. Najmenej zhodne vyjadrených semém daných slovies v oboch jazykoch pozorujeme v skupine významov so spoločnou sému subjektívnej modality, kde sa už mnohé prípady nachádzajú na rozhraní voľných a ustálených spojení, o ktorých bude reč ďalej.

Prejdime k druhej podskupine slovies ZV, ktorú vyčleňujeme na základe stylistickej expresívnosti. Tieto slovesá sú schopné vyjadriť najrozličnejšie emócie či intenzitu deja. Na ilustráciu si uvedieme aspoň niektoré. Typicky záporné emócie sa spájajú so slovesami typu *gániť*, *zazerať* (коситься, смотреть исподлобья/искоса/), *čumieť* (уставиться, глазеть), *obzíratiť* (осматривать), naopak sloveso *kochať sa* (любоваться) vyjadruje veľmi kladné hodnotenie. Zvláštny záujem o objekt pozorovania sa prejavuje v slovesách *prízeratiť sa*, *zadívatiť sa*, *zahľadieť sa* (присматриваться, глядываться, глянуть), ale aj v jednom z významov slovesa *civieť* (пристально смотреть), ktoré však v kontextoch iného typu môže vyjadrovať aj oračnú význam, t. j. nezájum subjektu o objekt pozorovania a do ruštiny sa prekladá spojeniami *безучастно смотреть*. Na základe predchádzajúcej analýzy (Grigorjánová, 1992) môžeme konštatovať, že ide o zväčša monosémické slovesá. V prípade polysémie majú slovesá tejto podskupiny najčastejšie dva významy, iba zriedkavo tri. Ide o veľmi početnú podskupinu, i keď menej frekventovanú, ako bola predchádzajúca. Najviac sa používajú v hovorovej a umeleckej reči, ktorú robia zaujímavou a pestrou. V oboch porovnávaných jazykoch sa tieto slovesá dajú často zameniť zodpovedajúcimi slovnými spojeniami (sloveso v bližšom určení). V niektorých prípadoch sa dané slovesá jedného jazyka do druhého dajú preložiť len slovným spojením a naopak. Napr. slovenskému slovesu *jastritiť*, ktoré realizuje semému ‚prenikavo pozeratiť‘, zodpovedá v ruštine spojenie *с пристрастием* (жадно) *смотреть*. *Обух жастрил на каждый pohyb úточника* (Норак). – *Обух с пристрастием смотрел за каждым движением соперника*. Na druhej strane ruské sloveso *прищуриться* môžeme do slovenčiny preložiť len spojením *pozrieť prížmúrenými očami*. Napr. „*Это что за критик Латунский?*“ *спросил Воланд, прищурившись на Маргариту* (Булгаков). – „*Кто же то ten kritik Latunskij?*“ *спытал са Wolанд а позрел прижмúренými очами на Маргарету*.

Do tretej podskupiny analyzovaných slovies sme zaradili také slovesá, ktoré síce vyjadrujú proces ZV, ale spravidla len jedným zo svojich odvodených významov. Ich hlavný význam daný proces nevyjadruje. Ide o stylisticky bezpríznamové slovesá, pri ktorých nepozorujeme žiadnu späťosť či zameniteľnosť s lexikalizovanými slovnými spojeniami. Ako slovesá ZV sa správajú

len v zodpovedajúcom kontexte. Napr. sem patrí sloveso *dozrieť*, ktoré predovšetkým znamená ‚dať pozor, dohliadniť, (присмотреть, приглядеть)‘, s ďalším významom ‚zrakom dosiahnuť‘, (видеть). Ak však hovoríme o konkrétnej realizácii významu v kontexte, je najdôležitejší práve ten význam, ktorý chceme vyjadriť, hoci v sémantickej štruktúre príslušného slova môže zaujímať okrajovú pozíciu. Ďalej do tejto podskupiny zaraďujeme všeobecné slovesá vnímania, ktoré vo svojej sémantickej štruktúre popri iných sémach obsahujú aj sému ‚účasť orgánov zraku‘. Aj keď vo väčšine prípadov nie je explicitne vyjadrená, niet pochyb o tom, že orgány zraku sa aktívne zúčastňujú pri sprostredkovaní danej informácie. Hovoríme o slovesách typu *hľadať* (искать), *nájsť* (найти), *objaviť* (обнаружить), *postrehnúť* (заметить), *sledovať* (следить), *vnímať* (замечать), *všimáť si/všimnúť si* (замечать, заметить), *zahľbiť sa do niečoho* (утлубиться во что), *zistiť* (v ruštine individuálny) a mnohé iné. Na ilustráciu uvedieme kontext, v ktorom sa vyskytuje hneď niekoľko takýchto slovies: *Cez deň strichol. Ale neustriehol. Jedno ráno, keď objavil polámané vzácne kríky, takmer sa rozplakal* (Дзвоник). – *Днем следил Но не уследил. Однажды утром он вдруг обнаружил сломанные уникальные кусты и чуть не заплакал*. Trochu iného charakteru je kontext s tým istým slovesom, kde sú už možnosti ZV značne obmedzené: *Ako som už vravel, bol to krásny deň a mne sa zdalo, že som sa k Magdaléne ešte väčšmi priblížil. Objavoval som u nej čoraz viac vlastností hodných lásky* (Sörmark). – *Как я уже сказал, это был прекрасный день и мне казалось, что Магдалена стала мне еще ближе. Я находил в ней все более и более черт, достойных любви*. Táto podskupina slovies sa vyznačuje tým, že jednotlivé jej komponenty sú vo väčšine prípadov zameniteľné slovesami ZV, ktoré sme zaradili do prvej skupiny (najmä slovesom *vidieť*). Do ruštiny sa prekladajú individuálne a tiež sú ľahko zameniteľné vyššie zmienenými slovesami. Z kontextuálneho hľadiska sú veľmi zaujímavé.

Druhým najrozšírenejším spôsobom vyjadrenia procesu ZV sú v slovenčine i ruštine *lexikalizované slovesné spojenia* s kľúčovými slovami *oči*, *pohľad*, *zrak* (глаза, взгляд, зрение), ktoré sú v oboch jazykoch veľmi časté (hlavne v umeleckej a hovorovej reči). Často sa stretávame s širším kontextom, v ktorom sa vyskytuje naraz niekoľko slovies ZV v kombinácii s danými lexikalizovanými slovnými spojeniami. Vďaka týmto spojeniam sa príslušné slovesá nemusia v texte tak často opakovať a neraz by snád ani neboli schopné vyjadriť tú mieru expresívnosti a obraznosti, ktorá sprevádza takmer každé takéto lexikalizované spojenie. Otázke slovných spojení realizujúcich proces ZV v kontexte sme doteraz nevenovali osobitnú pozornosť, keďže ich zaradenie do našej analýzy nebolo jednoznačné a len práca s konkrétnym materiálom ukázala, že by to bolo potrebné a užitočné.

Význam a použitie slov určuje jednak ich miesto v lexikálnosémantickej skupine, ale aj ich spájateľnosť s inými slovami. Na základe lexikálnej spájateľnosti sa utvárajú minimálne kontexty – slovné spojenia. Medzi slovami ako súčasťami slovného spojenia je rôzny stupeň pevnosti, fixovanosti, čo závisí od mnohých faktorov. Na základe pevnosti uvedených faktorov rozlišu-